

شدن و کسب برتری تلاش می‌کنند، رقابتی در جریان است؛ چرا که هدف محدود است. اما وقتی هدف یادگیری است و هر دانش‌آموز برای یادگیری بیشتر می‌کوشد، موضوع شکل مسابقه پیدا می‌کند؛ چرا که محدودیتی در هدف وجود ندارد. ✓

اثر بخشی تشویق و تنبیه، انگیزش

۷۱ بهتر است تشویق هم برای خود اصول و مقرراتی داشته باشد. تشویق‌های احساسی، تصادفی، غیرمعمول و بدون برنامه، شرایط را برای دانش‌آموزان مبهم و گاهی زجرآور می‌سازند. در مدرسه و کلاس باید ملاک‌های تشویق و هم‌چنین حد و حدود پاداش‌های احتمالی مشخص باشد. گاهی موقعیتی پیش می‌آید که متفاوت با شرایط عادی و ملاک‌های پیش‌بینی شده است. در این حالت هم نباید تشویق شتاب‌زده و غیر متعارف باشد.

۷۲ در مدرسه و کلاس باید شرایطی فراهم آید که همه‌ی دانش‌آموزان مورد توجه قرار گیرند. اگر گروه مخاطب تشویق محدود باشد، به تدریج دانش‌آموزان دیگر عقب‌نشینی می‌کنند و به تماشاگر تبدیل می‌شوند. در کلاسی که همیشه و در هر موضوعی دو سه نفر خاص مورد توجه و تشویق قرار می‌گیرند، انگیزه‌های سایر دانش‌آموزان برای تلاش و پیشرفت افت خواهد کرد.

نکته‌ی بسیار مهم در توجه به دانش‌آموزان، رعایت اصول روان‌شناختی و انسان‌دوستانه است. توجه نمایشی و کلیشه‌ای، هم صداقت معلم را زیر سؤال می‌برد و هم حس بدبینی و شک دانش‌آموزان را تحریک می‌کند.

۷۳ به جای پر اهمیت نشان دادن دانش‌آموز یا میزان جایزه، بر تلاش او بیشتر تأکید کنید. می‌توان موفقیت را به تلاش و توانایی ربط داد و انگیزه‌های درونی دانش‌آموزان را تقویت کرد. دانش‌آموزان را به سوی این باور هدایت کنید که موفقیت در یادگیری، و نه موفقیت در کسب نمره، لذت‌بخش است.

۷۴ اگر تشویق با تنش همراه باشد، حداقل برای عده‌ای از دانش‌آموزان مشکل ایجاد خواهد کرد. تهییج

دانش‌آموزان برای اول شدن یا کسب برتری، تعریف و تمجید افراطی از یک موفقیت، تشویق یک نفر به قیمت سرکوفت زدن به دیگران و مواردی از این قبیل، موقعیت تنش‌زایی ایجاد می‌کند و از اثربخشی تشویق می‌کاهد. تشویق حتی یک نفر در شرایط متعادل و ایمن، اثربخشی آن را به همه گسترش می‌دهد.

۷۵ تشویق بهتر است با راهنمایی همراه باشد. این که اگر دانش‌آموزی خوب باشد، موفق می‌شود، بیانی کلی است و به کسی کمکی نمی‌کند. از دانش‌آموزی که به خاطر کسب نمره‌ی خوب در درس ریاضی مورد تشویق قرار می‌گیرد، بخواهید به بقیه توضیح دهد که چه طور ریاضی می‌خواند. دانش‌آموزی که منظم است می‌تواند روش برنامه‌ریزی خود را شرح دهد. به دانش‌آموزی که نسبت به دیگران مهربان و دلسوز است، امکان دهید تا از دلایل رفتارش صحبت کند. در همه‌ی این موارد، راهنمایی‌های تکمیلی معلم مؤثرتر خواهد بود.

۷۶ دانش‌آموزان برون‌گرا و پر سر و صدا امکان بیشتری برای جلب توجه و کسب تشویق در مدرسه و کلاس دارند. واکنش آن‌ها ممکن است حتی در برابر سرزنش یا تنبیه هم بهتر باشد. دانش‌آموزان درون‌گرا به تشویق بیشتر از سرزنش نیاز دارند. معلم می‌تواند در موقعیت‌های فردی، انگیزه‌های درونی این‌گونه دانش‌آموزان را بیشتر تحریک کند.

۷۷ اهمیت استفاده از «کلمات تأییدکننده» را به یاد داشته باشید. گاهی قدرت کلمات از قدرت جایزه و پاداش بیشتر است. در موقعیت‌های گوناگون، رفتارهای مطلوب را تأیید کنید. حتی اعطای جایزه را با تشویق‌ها و تأییدهای کلامی همراه سازید؛ البته این کار نباید در جهت مقایسه و ایجاد رقابت باشد. گاهی یک نگاه گرم یا لبخند صمیمانه، همراه چند کلمه مانند «آفرین عزیزم، گفتم که تو می‌توانی، بالاخره تلاش تو نتیجه داد، می‌دانم که توانایی تو از این بیشتر است و...»؛ اثربخش‌تر از هر جایزه و پاداشی است.

۷۸ تشویق به‌ویژه در دوره‌ی دبستان باید بلافاصله باشد. دادن وعده و وعید برای جایزه و موکول کردن جایزه به آینده‌ای نزدیک، اثربخشی تشویق را کاهش می‌دهد. طبق ملاک‌های مشخص شده در مدرسه یا کلاس، بهتر

۸۰ به چند توصیه‌ی مهم برای اثربخشی تشویق توجه کنید:

- سعی کنید مبنای تشویق، تقویت انگیزه‌های درونی باشد.
- تا حد امکان براساس ملاک تشویق کنید، نه براساس هنجار؛ یعنی ملاک‌هایی تعیین کنید که هر دانش‌آموز بتواند به آن برسد و دانش‌آموزان را در شرایط مقایسه‌ای قرار ندهید.
- نشان دهید که برای همه احترام قائلید.
- برای عده‌ای به‌طور عمد شرایط موفقیت را فراهم کنید.
- برای دانش‌آموزان در دفتر یا ورقه، یادداشت‌های انگیزشی بنویسید.
- فضایی پذیرا و گرم در مدرسه و کلاس فراهم آورید.

است ابزارهای تشویق همیشه در دسترس باشند. اگر قرار است کارتی، شکلاتی، مداد رنگی و چیز دیگری داده شود، بهتر است این کار در همان زمان صورت گیرد. ۷۹ وفور تشویق و جایزه دادن، نه تنها کمکی به اثربخشی آن نمی‌کند، بلکه نتیجه‌ی عکس می‌دهد. صدور کارت تشویق از طرف افراد گوناگون، برگزاری مراسم اعطای جایزه به‌صورت پی‌درپی، اعطای جوایز مکرر و مواردی از این قبیل، تشویق را به کاری تشریفاتی تبدیل خواهد کرد. گاهی مدارس با توجیه توجه به همه‌ی دانش‌آموزان، در مناسبت‌هایی برای همه هدیه یا جایزه می‌خرند. این اقدام چه اثر تربیتی می‌تواند داشته باشد؟ بعضی از برنامه‌های مناسبتی یا مراسم پایانی نوبت اول و دوم، به موقعیتی برای اهدای جوایز فراوان تبدیل می‌شوند. این گونه اقدامات، مصداقی از رفتارهای احساسی و بی‌ضابطه به‌شمار می‌آیند.

اگر به دنبال یافتن منابعی برای مطالعه‌ی بیشتر درباره‌ی تشویق، تنبیه و انگیزش هستید، این ۱۴ کتاب را به شما معرفی می‌کنیم:

برخی منابع فارسی

۱. اسپالدینگ، چریل ال (۱۳۸۱). انگیزش در کلاس درس. ترجمه‌ی محمدرضا نائینیان و اسماعیل بیابانگرد. مدرسه. تهران.
۲. اصلانی، ابراهیم (۱۳۸۸). مدرسه‌ی بدون رقابت. دوران. تهران.
۳. باقری، خسرو (۱۳۸۴). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی. ج اول. مدرسه. تهران.
۴. پینتریچ، پال آر و شاتک، دیل اچ (۱۳۸۵). انگیزش در تعلیم و تربیت. ترجمه‌ی مهرناز شهرآرای. علم. تهران. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۲۰۰۲م).
۵. حجتی، سید محمدباقر (۱۳۵۸). اسلام و تعلیم و تربیت. ج دوم. دفتر نشر فرهنگ اسلامی. تهران.
۶. دلشاد تهرانی، مصطفی (۱۳۷۶). سیری در تربیت اسلامی. ذکر. تهران.
۷. سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۶). روان‌شناسی پرورشی نوین. دوران. تهران.
۸. شعاری‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۸۰). نگاهی نو به روان‌شناسی آموختن. جلد اول. چاپخش. تهران.
۹. شعاری‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۸۷). روان‌شناسی تربیت و تدریس. اطلاعات. تهران.
۱۰. کریمی، عبدالعظیم (۱۳۸۵). اثرات پنهان تربیت آسیب‌زا. انجمن اولیا و مربیان. تهران.
۱۱. کریمی، عبدالعظیم (۱۳۸۶). تربیت چه چیز نیست؟ منادی تربیت. تهران.
۱۲. مک کومیز، بار بارا و پاپ، جیمز (۱۳۸۴). پرورش انگیزه در دانش‌آموزان. ترجمه‌ی صغری ابراهیمی قوام. رشد. تهران.
۱۳. ملکی، حسن (۱۳۸۴). تعلیم و تربیت اسلامی با رویکرد کلان‌نگر. عابد. تهران.
۱۴. هارتلی بروئر، الیزابت (۱۳۸۴). ایجاد انگیزه در کودکان. ترجمه‌ی احمد ناهیدی. جوانه‌ی رشد. تهران.

